

AZ OSZTATLAN NÉPISKOLA ÉS TANTERVE.*

A neveléstudomány elméletének művelői találkozót kerestek a nevelés-oktatást gyakorló szakegyénekkel, hogy állandó összekötetés, eszmék és tapasztalatok gyakori kicserélése révén megközelíthessék a messze célt: magyar pädagogia alkotását. Elmélet és gyakorlat embereinek ily találkozója a Magyar Pädagogiai Társaság. Hogy én, ki a neveléstudomány művelésével eddig keveset foglalkoztam, szintén tagjává lehettem a szaktudósok e tekintélyes társaságának, az is csak ama törekvés őszinte voltára vall, hogy a gyakorlati élettel folytonos érintkezés szabja meg irányát és terjedelmét a magyar neveléstudomány vezető munkásságának.

Mint gyakorló pädagogus, a nevelő oktatás alapvető munkáival, a kisedneveléssel és a népoktatással foglalkozván: midőn helyemet ez igen tisztelt társaságban — bevélasztatásomért köszönetnyilvánítással — elfoglalni van szerencsém, a népnevelő elemi oktatás egy nyílt sebérol akarok értekezni, a melynek gyógyítását sürgeti a tudomány, az iskola, a kormányzat és mindenek fölött az élet. Felolvasásom tárgya az osztatlan elemi iskola.

A képzelet se tudná rajzolni azt az ezernyi nehézséget, melylyel az osztatlan elemi iskola küzd, és melyet hiven föltár a tapasztalat. Nehány körvonallal vázolom csak a legáltalánosb bajokat. Hat osztálynak rendesen még két (fiú- és leány-) csoportra is szaggatott népessége a gyakorlatban többnyire minimális létszámnak bizonyítja a törvényjelölte maximumot. E sok növendékkel átlag 30 órát tölt hetenkint a tanító az iskolában, tehát naponta átlag 5 órát (a szerdai és szombati félnapos szünet miatt négy nap tényleg 6 órát), mihez többnyire a hitoktatás heti 3 órája járul, nyáron

* Felolvasta a szerző a M. Pädagogiai Társaságnak f. é. márczius hó 18-ikán tartott rendes havi ülésén.

pedig még a gazdasági és kertészeti gyakorlat 4 órája is. Tehát éppen kétszer annyi órája van átlag kétszer annyi növendékkel az osztatlan elemi iskola tanítójának, mint a középiskolai tanárnak. Tantárgya pedig 3—4-szer annyi van: 12 tárgyra oktat 24 csoportban (mely 40—50 tantárgy-osztályt von össze). Minden tantárgy egy-egy «tan», mely a miniszteri tanterv czélzatainak ellenére, tiltó és meggátló rendelkezések hiányában kész rendszert nyújt, persze a tankönyvből leczkértetéssel, a tárgyalat — helyesebben mondva csak feladott és kikérdezett — tudománykörből. Legkedvesebb tankönyvek a legkurtábbak, mert ezeket hamar be lehet tanulni s aztán jut idő kikérdező ismétlésekre: úgy hogy vizsgáláig csakugyan legtöbb növendék emlékezetéhez tapad elég «szabály» és «példa», s így a «tansiker» — persze csak a vizsgáláton — «örvendetes», az általános osztályzat pedig «jó» vagy éppen «jeles».

Bármily elcsüggesztően sötét e hű rajz, a szürke színek sok változata árnyékolhatná még a képet; de van annak fénysugara is. Feltűnő tapasztalat, hogy az ennyi nyomorusággal küzdő osztatlan népiskolának nevelő hatása átlag egyenletesb, kedvezőbb, mint az osztott elemi iskolaké; és hogy a jobb tanítók maradandóbb oktatási eredményhez jutnak az osztatlan mint az osztott népiskolákban. Mert hat éven át együtt levén tanító és növendékek, ezek képességeinek és indulatainak, s a bennök gyökerező jellemnek fölismerését, irányzását és fejlesztését, egy szóval testi, értelmi és erkölcsi nevelésüket a tanító alaposabban, rendszeresebben és állandóbban végezheti. Az oktatás pedig maradandóbb sikerű, mert *a)* nem révedez fölös részletezésekbe; *b)* fölkelte az alsóbb osztálybeliek érdeklődését a nagyobb növendékek tantárgyai iránt; *c)* viszont — és ez a fő — a felsőbb osztályok a kisebb növendékek tantárgyait hallva: azokat szakadatlanul ismétlik és újabb tanulmányaikkal összefüggésbe hozzák, alkalmazzák s így magát a rendszert megalkotják.

Ha fölszillámlik is ebben és azon családias vonásban, hogy különféle korú gyermekek — gyakran testvérek — tanulhatnak együtt, az osztatlan elemi iskolának előnye: a sok hátrány és baj bőségesen indokolja a minden felől mutatkozó törekvést, hogy könnyítsünk a tanítón, a növendékeken és a falusi gazdálkodó szülők néposztályán is.

Ez utóbbi érdek a legkevésbé jogosult. A népoktatási tör-

vény 53. §-a a földművesek 10 éven felül levő gyermekeinek a «legnagyobb munkaidőben csak vasárnapi iskolába» járása kötelezésével már túlon-túl sok engedményt adott a népnek, az iskola rovására. A tanfelügyelői kar eleitől fogva éber erélyének köszönhető, hogy legtöbb helyt nem éltek vissza a törvény ez engedékenységgel, sőt tudtomra több tankerületben nem is vették általános használatba a falvak e kedvezményt. Jele, hogy nem volt reá feltétlen szükség, mi bizonyítéka tovább annak is, hogy okadatolatlan volna néhány kivételes tapasztalat általánosításából hímet varni a szorgalomidő megszorításának javaslására. Fájdalom, úgy össze van szaggatva a tanítás folytonossága különben is a felekezetek sokféle ünnepével, hogy a szorgalomidő újabb megcsonkítása kockázthatná a falusi iskolai tanítás ügy sem teljes sikerét. De a statisztika tanúsága szintén megingatja a szorgalomidő megrövidítésének alapját; mert míg 1870-ben (a népoktatási törvény életbe léptét követő első tanév) a tanulóknak csak 57%-a járt legalább 8 hónapig iskolába, húsz évvel később már 85% a teljes tanévet iskolában töltő növendékek száma, kétségtelen jeléül a 8 hónap minimális szorgalomidő országszerte megtarthatásának. E %-beli különbségnél még szembeötlőbb a számbeli összehasonlítás: míg 1870-ben 665,018 volt a legalább 8 hónapig iskolázók száma, 20 év multán már 1.755,912 ily tanuló iratott össze, tehát két évtized alatt 1.090,894 az emelkedés (164%). Az 1890/1. évi (XX.) miniszteri jelentés az utolsó években némi hanyatlást állapít ugyan meg, mindazáltal, ha két évtized alatt épen a törvény súlyával elért ily feltűnő nagy eredmény czáfolja meg a szorgalomidő megszorításának állítólagos szükségét: sokkal inkább, sőt egyedül okadatolt az a törekvés, hogy egy hónappal kiterjesszük úgy a falusi, mint a városi iskolák szorgalomidejét. Hogy e kiterjesztésnek mily kevés akadály áll utjában, mutatja az a körülmény (mit a miniszteri jelentések statisztikai adatai — sajnos — nem érintenek), hogy számos helyen — aligha csalódom, ha állítom, hogy az osztatlan iskolák $\frac{1}{3}$ részénél — tényleg több mint 8 havi szorgalomidő van ma is gyakorlatban. Nevezetesen az összes állami iskoláknál, — az államilag segélyezett községi iskolák nagyobb részénél, — a volt katonai határőrvidék összes iskoláinál; a székelyföldi népiskolák nagyobb részénél, — az összes szász elemi iskoláknál, — a csángó népiskolákban, — az összes gör. kel. szerb elemi iskolákban 9 és 10 hónapos a szorgalomidő; az összes

zsídó elemi iskolákban pedig éppen minimális szorgalomszak a tíz hónap. Három tankerületben volt eddig közvetlen alkalmam e kérdés körül tájékozódásra: Torontál, Háromszék és Hajdu megyében; mindháromat földműves nép lakja, és mindháromban alkalmam volt tapasztalni a 10 hónapos szorgalomidő könnyü terjedését falusi iskolákban is; csupán Háromszék megyében mutatkozott oly közvetítés indokoltnak, hogy osztatlan népiskolák szeptember hóban csak az első osztálybeli, tehát az egészen kezdő növendékeket fogadják be, kikkel egy hónapon át szeretetteljes, állandó foglalkozás az iskolához szoktatásnak sikerét érleli meg, s így az első évharmad többi idejét az összes osztályok közt egyenlő felhasználásra biztosítja. Ismételten csak azt ajánlhatom, hogy 9 havi szorgalomidőre állapíttassék meg az osztatlan népiskolák tanterve: hiszen ezeknek nem kevesebb, hanem sokkal több időre van a tananyag feldolgozása céljából szükségük, mint a városi osztott elemi iskoláknak; a földműves szülők legnagyobb része pedig nem is gondol a 24 éves fejlődés megtagadására és a régi idők 7 hónapos tanításának visszaállítására.

Ha a szorgalomidő össze nem zsugorodhatik, mások azt vélik szerencsés megoldásnak, hogy két fokozata szerveztessék az elemi iskolának: a falusi népiskola négy évi, a városi hat évi tanfolyammal. Ez nagy visszaesés lenne, törvénymódosítást kívánna, és mindennek árán is csak ideig-óráig segítene külsőleg a bajokon, míg a népoktatás sikertelenségének benső okait megsokszorozná. A népoktatást az ismétlő-tanítás kifejlesztésével az eddiginél is szélesebb alapokra kell helyeznünk; a hat évi tanfolyam minden esetre csak minimumául válik be az általános népnevelésnek. Még indokolhatóbb volna a városi elemi iskolák tanfolyamainak leszál-
lítása, minthogy tényleg a legtöbb városi iskola felső osztályai elnéptelenednek: a szak- és középiskolák, a felsőbb népoktatási intézetek és az iparos-, kereskedő-pályára lépés elvonják a tanulók nagyobb részét az V. és VI. elemi osztálytól. De én ezt sem vélem javallhatónak, valamint szigorúan mellőzendőnek hiszek minden kísérletet, mely ez idő szerint a népoktatási törvény teljességét érintené. (Más tekintet alá esnének azok az elemi iskolák, melyek a régi, sok helyt — főleg Erdélyben — most is dívó szokás szerint középiskolára előkészítés céljából, alaki képzés érdekében, grammatikai oktatásiránnyal állíttatnának fel, a gymnasiummal szerves összeköttetésben, négy évi tanfolyammal: ilyenek lehetnek a

törvényszabta hat osztályú mindennapos és három évfolyamú ismétlő népiskolák mellett.) A statisztika a tanfolyamok megszorítására sem nyújt támasztékot. Nincs ugyanis a miniszteri jelentésekben kitüntetve, hány iskolázott tanköteles hagyja évenként el négy évfolyam után az elemi iskolát? a tapasztalás pedig csak kivételeknek bizonyítja azon eseteket, melyekben mindennapi tan-kötelesek a — bárminő — iskolázás alól kibújnak.

Mindezeknél jelentékenyebb, és az illetékes szakkörökben — úgy látszik — nagyobb tért foglalt az a törekvés, hogy az osztatlan népiskola terhén a tananyag kevesbitésével és az osztott iskolától lényegesen eltérő tanterv kibocsátásával lehet és kell könnyíteniünk. A tananyag leszállítása három nagy akadályal kerül szembe: gátat vetnek a népiskolai tananyag kevesbitésének a demokratikus haladás uralkodó iránya, a tételes törvény, és az életalkut nem igen tűrő követelményei.

Negyedszázad előtt br. Eötvös József nagy szelleme az általános népnevelés liberális programját foglaltatá törvénybe. A tanrendszerében úgy, mint igazgatásában demokratikus alkotás még ma sincs teljesen végrehajtva; sokáig program-törvény lesz az 1868 : XXXVIII. törvényezikk, melynek megvalósítása felé kell törekednünk, melytől eltérést megkísérteni sem lehet a törvényalkotó szabad szellem megtagadása nélkül. Az általános népműveltség megteremtésére s fejlesztésére mindazt tanítani kell az elemi iskolákban, a mit a törvény előírányoz; a reáltantárgyak kiküszöbölésére gondolni sem lehet; a bevezető és humán tananyag pedig — talán az egy nyelvtan itt-ott mutatkozó túlhajtását leszámítva — valóban oly szerény mértékű, hogy még szűkebbre szabása kockára tenné a nép értelmi és erkölcsi színvonalának eddigi emelkedését, s magát a népoktatás nevelő hatását. Kétféle, tágabb és korlátoltabb népoktatás terve a demokratikus haladás-irányba ütköznék, és ha szó lehetne bárminő bifurcatióról népiskolában: épen a falusi iskoláknak kellene a népműveltség egyenlősége érdekében több tananyagot felölelni, mert a városban élő munkás nép gyermeke bőven szerezhethet ismereteket az iskolán kívül is, az életben, míg a falusi gyermeknek iskolai ismeretekkel kell kibővítenie korlátolt tapasztalatkörét.

A népoktatási törvény 55. §-a a «köteles» tantárgyak taxatív felsorolásával, még inkább pedig a legnagyobb többségben levő felekezeti iskolákra vonatkozó 11. §. e kifejezéssel «népiskolákban

a tantárgyak legalább is a következők legyenek»: egyrészt nyitva hagyta a fejlődés, az előhaladás útját, másrésztől sorompót zárt a hátramenés előtt. Tehát csak törvényváltoztatással volna a falusi iskolák tananyagának leszállítása keresztülvihető. Visszaesés lenne 25 évi fejlődés után leszállítani újabb törvénynyel a népműveltség mértékét. De ettől eltekintve: még haladó irányban sem vélném a népiskolai szervezetnek törvénynyel módosítását időszerűnek most, midőn a középiskolák reformja foglalkoztatja a közvéleményt, a szakközönséget, a kormányt és a törvényhozást. A mily kívánatos lenne a közép- és szakiskolai oktatásnak az általános népiskola befejezett tanítására építése (a mihez azonban most semmi remény nem fűződik), ép oly hátrányára válnék az általános népművelésnek, ha az ismeretközlő elemi népiskola tanrendezését az alaki képzést nyújtó középiskola igényeihez idomítná a törvényhozás.

De leginkább ellentmond a népiskolai tananyag redukálásának maga az élet. Bizony sok a tanítani való elemi iskoláinkban, sok a «köteles tantárgy», melyre «legalább is» oktatni kell a növendékeket kivétel nélkül minden népiskolában. Ám még több az az ismeret, ügyesség és foglalkozás, mit a népoktatási intézetektől s első sorban épen a falusi népiskoláktól követel a rohamosan fejlődő gyakorlati élet, mit ma már össze sem lehet hasonlítani a negyedszázaddal ezelőtt félnéken megindult kezdettel. Az a törvényjósolta «legalább is» hamar bekövetkezett: évről-évre több-igénynyel fordul a népiskolához a technikai, közlekedési, ipari és gazdasági vívmányokkal előretörő élet. És itt nincs megállapodás, naponként többet és többet kell a tanítóknak tanulniok s tanítaniok, újabb meg újabb ismereteket gyűjteniök s közölniök, más-más ügyességekre szert tenniök és azokra képesíteniök, az iskolába sok-sok alkotó, vagy alakító gyakorlati foglalkozást bevinniök, ha azt akarják, hogy az iskolai élet az élet iskolájának nyomába lépjen. A népnevelő hivatás e magaslata «excelsior» törekvésre sarkalja a népművelés munkásait; de a félsiker vagy épen balsiker gyakori volta sisyphusi erőlködésnek bizonyítja a sok nemes fáradságot; az élet nyomdokainak üzése-hajtása igazán «játszva emel s mosolyogva ver le».

A tanítani valókat nem kevesbíthetjük; mi hát a teendő a tanítóknak és növendékeknek a mind jogosabban felpanaszolt túlterheléstől megóvására? Hír szerint a közoktatási tanács a tanterv

reformálását vette czélba. Bár az 1877. évi miniszteri tanterv, melyhez az összes iskolafentartó egyházak is alkalmazkodtak saját általános tanterveik megállapításánál, egészében ma sem tekinthető elavultnak, kétségkívül megtűri, sőt megkívánja a módosítást, átdolgozást; és bizonyára lendületet fog elemi oktatásunk venni az újabb tanulmányoktól, tanmenettől, módszertől. De maga az általános tanterv, melynek alapjául szolgáló tanczél és tananyag a törvényben van előirányozva, csak egyes részletekben alakulhat át, az pedig szinte lehetetlen, hogy kétfelé ágazzék, az osztott és osztatlan népiskolák eltérő igényeihez képest. Igenis: a tanmenet más kell hogy legyen a városi és a falusi (osztott s osztatlan) elemi iskolában, és ez eltérések részletesb figyelembe veendőik s érvényesítendőik az új általános tantervben, mint találjuk a régienél. A tanmenet gondos kidolgozása s egyidejűleg az eddigi intézkedéseknél zigorúbb ráutalása az összes elemi iskoláknak arra, hogy a részletes tantervet és tanmenetet évenként megállapítsák: bőven megtermi jó gyümölcsseit.

Főleg az ismétlő iskola nyerhet sokat a tantervreformmal. A mily szép és gyakorlatias a törvénynek ismétlő oktatást rendelő conceptiója, olyan tökéletlen, olyan gyarló országszerte foganatosítása: legjobb esetben csak ismétli a 7—9. tanfolyam a hat mindennapos osztály tanulmányait, de gyakorlati vagy éppen szakirányban továbbfejlesztését csak kevés iskola kísérli meg. És ennek oka nagyrészt a tanterv, mely böles ovatossággal szem előtt tartva a kezdet nehézségeit, átmenetileg igen kevés követeléssel lépett föl és csak vázlatos utasításokat adott, valószínűleg pedig arra is számított, hogy a felső népiskolák csakhamar kiszorítják a népesebb helyekről az ismétlő iskolákat. Ez — sajnos — nem következett be; helyette a szükség, az «élet» megteremtette az iparos és kereskedő tanulók ismétlő iskoláit. Ime a példa, a kipróbált kísérlet: miként lehet, miként kell az ismétlő iskolát gyakorlati, szakirányban fejleszteni. Előbb-utóbb (inkább előbb, mint utóbb) átalakítandók a mezőgazdasági vidékek ismétlő iskolái a tanonciskolák módjára földműves vagy kertész gyakorló iskolákká. Ebben az irányban fog leginkább reformot jelenteni a tanterv átdolgozása.

És a tanításmód irányzásában. A nevelő oktatási módszer annyira egyéni sajátja a néptanítónak, hogy azt a tanterv részletes utasításaival nyűgözni ép oly balsikerű lehetne, minővé a tan-könyvek kötelező használata vált. De irányadó utmutatásokat

adni, a túlterheléstől mentesség módját föltárni igenis hivatása az általános tantervnek. Több mint két évtizedes tanulmány, megfigyelés, kísérlet és lehető alkalmazás teljesen meggyőzött a felől, hogy a mire hazai nevelőoktatásunk legjobb erői törekednek — a mivel egy évtizede — Gönczy Pálnak az országos tanítógyűlésen felszólalása óta — szakirodalmunk folyton foglalkozik, — a mit a szakoktatásnak kivétel nélkül minden ága gyakorol, — és a mit, mivel elemi oktatásunk szervezetéből is folyik, sok jeles néptanító sikerrel alkalmaz: az inductiv foglalkoztató nevelés-oktatásmód nemcsak leginkább jogosult a népiskolában, de egyedül alkalmas arra, hogy a gyakorlati élet által fölvetett újabb és újabb ismerettárgyakat túlterhelés nélkül feldolgoztassa.

Az inductiv foglalkoztató tanításmód biztos ösvényére kell terelni az új tantervnek összes népiskoláinkat. Ha az ismeretszerzés tárgyainak közvetlen érzéklésével, alakító feldolgozásával, részarányainak mérésével, számításával, természettani és természetrajzi tulajdonainak kísérletek útján is megvizsgálásával, — a terek természetben fölvetelével vagy rajzokról, térképekről szemlélésével, — az észlelteket elbeszélésével, leírásával, — a concret adatokból a törvény elvonásával maguk a növendékek foglalkoznak, az összmunkásság útján gyűjtött ismeretek tudományrendszere tökéletlenebb marad ugyan, de maguk az ismeretek valódiak, maradandók lesznek, és az ismeretszerzés módszere egész élten át pezsgő vérükké válik a tanulóknak. Ez legnagyobb bece a foglalkoztató tanításnak.

Meg az, hogy gondolkodásra s gondolatainak helyes kifejezése s leírására készíti a tanulót: tehát alakító hatása is teljesebb, mint a «tanok» recipiálásé, igazabban mondva betanulásé. (Ily szándékos vagy véletlen visszaélés az inductiv foglalkoztató oktatásnál ki van zárva.) A falusi osztatlan népiskolákban pedig mindezek felül az az előnye, hogy egyrészt az idők és viszonyok által fölvetett s előtérbe helyezett bármely ismeretnek tanidő- és munkaszaporítás nélkül, tehát a túlterhelés kizárásával elsajátítására s felhasználására képesít; másrészt a tanulni valóknak természet szerű csoportosítására szolgáltat alkalmas keretet, s e tekintetben az általános és részletes tantervet legjobb nyomokra vezeti.

Most osztatlan népiskolában lehetetlen tárgycsoportosítás, sőt osztálycsoportosítás nélkül eléggé foglalkozni minden tantárgyval s minden osztálylyal, bárminő módszer alkalmazása mellett

is. Ellenben nemcsak meggyőzi az eddig leküzdhetetleneknek mutatkozott nehézségeket a népiskola, de teljes sikert s e mellett tanítónak és növendékeknek egyaránt könnyű és kedves foglalkozást biztosít, ha az induktív foglalkoztató tanmóddhoz nézetem szerint következőkben alkalmazkodik:

A népoktatási törvény nem tiltja, egyáltalán nem érinti, hogy a mindennapi osztatlan népiskola hat évfolyama három csoportba foglalja a növendékeket s tantárgyakat. A két alsó osztály egy csoportot képezvén, megközelítőleg az eddigi tanterv szerint halad. Csak egy változott körülmény idéz nagyobb eltérést elő: a kisdédóvódák közvetítése család és iskola közt. Ez lehetővé teszi, hogy a beszéd- és értelemgyakorlatok (melyek a törvény által a népiskolák 82%-át tevő felekezeti tanintézeteknél úgy sem kötelezőek) sokkal kisebb tért foglaljanak, s a megnyert idő az óvodai alakító foglalkozások gyakorlására, továbbfejlesztésére és bevezető oktatásra fordíttassék. Ez előkészítő foglalkozások közben számos alkalom kínálkozik a különféle mérésekre: ha a méréssel előzzük meg s kötjük össze a számolást, e tantárgynak az eddiginél biztosabb alapot adunk. A bevezető tantárgyak: rajzolás, írás, olvasás a régi módon oktatható; csak az lenne általában kívánatos, osztatlan népiskolában pedig éppen elengedhetetlen, hogy szakítson a tanterv az olvastatás azon láncolatával, mely a szép olvasáshoz a «gépies», «folyékony», «értelmes» és «hangsúlyos» olvasás nyűgein át juttat: a foglalkoztató tanításmód — kivált osztatlan iskolában — mellőzhetővé teszi az olvastatás mesterkélt fokozatait.

A III. és IV. évfolyam képezze a közép csoportot, melyben az osztatlan népiskola főtantárgya a földrajz, a szülőföldisme és Magyarország természeti földirata; e főtárgy inductív földolgozása körül jegecedhetnek a természetrajzi, földtani, vegytani, természettani ismeretek, a mértannak közvetlenül megállapítható szabályai; hozzá alkalmazkodik az olvasmány, fogalmazás, sőt lehetőleg a számítás is, mely e csoportban az egész számokkal négy alapműveletre terjed.

A felső csoport az osztatlan népiskola két utolsó évfolyamából alakulna, tanulmányi gerincze az anyanyelvtan, illetőleg a nem magyar tannyelvű iskolákban a magyar nyelvtan. Osztatlan népiskola alsó és közép csoportjában a bármely anyanyelvnek, minden esetre pedig a magyar államnylevnek minden tantárgynál, szóban és írásban gyakorlását éppen oly elengedhetetlennek tartom,

mint mennyire mellőzhetőnek vélem a nyelvtani oktatás alaki képzését. Viszont bizonyára megkövetelendő, hogy nemzeti jellegű népiskolai oktatásunk betetőzése a gyakorlatilag már elsajátított magyar nyelvszellem törvényeinek megismerésében s tudatos alkalmazásában álljon. E fő tantárgy gerince körül csoportosul: a földrajzból a magyar birodalom politikai leírása, s a többi európai államoknak vázlatos (az összes földrészeknek is áttekintő) földirata; a magyarok története, kapcsolatban alkotmány-ismerettel; a magyar mértékek és pénzek ismertetése s ezzel számtani gyakorlatok (tizedes rendszer, % számítás stb. mint az eddigi tantervben). Az utolsó három hó (a tanév utolsó harmada) bőven elég lenne az összes ismereteknek rendszerbe foglalására; s az így megalkotott szabályok nem az emlékezet, hanem az ítélet gyümölcssei levén: élő táplálékai maradnak az iskola elhagyása után és az ifjak nemzeti öntudatának, továbbképzésének, jellemalakulásának, műveltségének.

Az így beosztott s ily tanterv szerint vezetett népiskolai oktatás az induktív foglalkoztató tanmóddal teret nyer a kézügyességi oktatásra is. Sőt ez a csoport-tanítás szerves eszközévé fejlődhetik, ha a módszer egészen sajátja a tanítónak. Azonban épen mert sok tanító nincs még ily kedvező helyzetben: a kézügyesítő foglalkoztatásoknak még egy ideig csak fakultatív beillesztését kísérhetjük meg az általános tantervbe, arra utalás mellett, hogy a részletes tanterv úgy a tanmenetbe, mint a módszer-leírásba illeszse belé a megfelelő kézügyességi foglalkoztatásokat, melyek az óvodai alakító munkákból kiindulva, rendszerint a középső csoportban érnek a módszeresen előirányzott, szoros értelemben vett kézügyességi gyakorlatokhoz.

Teljesen a helyi viszonyok szabják meg e foglalkozás anyagát, irányát és terjedelmét; nem vezetne állandó eredményre a vidéken nem termett anyagból helyben nem gyakorolt (vagy meg nem honosítható) házi-, nép- vagy gazdasági ipari feldolgozás szerint foglalkoztatás. Erdős vidéken indokolt tehát csak a fafaragás (ácsipar típusa), nagy mezőgazdasági helyeken a faragószéki munka (kerekes ipar típusa), legtöbb kiscgazdálakta alföldi faluban pedig a fonálszerű, szálos anyagokkal kézügyesítő foglalkozás (a textil ipar típusa); végre a lapszerű munkaanyagok mint a legtöbb ipar nyerskészletei a fejlett iparú vidékek kézügyességi oktatásához illenek. Pl. tankerületem népeleti viszonyai közt a

szálszerű anyagok kínálkoznak a kézügyességi oktatás legkezdetlegesebb, s a helyi nép- és gazdasági iparhoz hajló foglalkozásaira. (szalma, sás, kukoriczahéj, nád, fűz, kender stb.).

Az osztatlan népiskola tömérdek terhe alatt pálmaként fog így nőni, és gazdagon termi s érleli meg az általános népműveltség gyömölcseit. Ily osztálysoportosítást, tananyagbeosztást, tantervet és módszert óhajtok én: nem tévedtem-é? döntse el a tisztelt Pædagogiai Társaság.

EÖTVÖS KÁROLY LAJOS.

TESTÜLETI SZELLEM.

Az iskola életében minden momentumnak az a főczél adja meg jelentőségét, melyért az iskola fennáll, ez pedig a nevelés. Ennek szolgál a tanár képzettségével s a nevelői rátermettség összes tulajdonaival; ezen szempont alatt kell megfigyelni esetleges fogyatkozásait és tévedéseit. Ez teszi köteleessé a tanító-testület tagjai közt a szives jóindulat, vagy legalább kölcsönös becsülés és udvarias előzékenység viszonyát. Nézeteltérések egy testületben élő, mindennapi közös munkára hivatott emberek közt mindig voltak; jogosultak, sőt szükségesek is, hogy a vélemények megvitatása után, tisztázott, leszűrődött alakban álljanak előttünk azon találkozó pontok, melyekben a megegyezés lehetőleg kölcsönössé lett. A nézeteltéréseknek azonban soha sem lehet olyan kartársak között, kik egymás iránt tisztelettel vannak, sem a személyes hajlamokban okot találniok, sem elkeseredett küzdelemmé fajulniok.

A kölcsönös becsülés és jóakarát hiánya a legnagyobb veszedelemmé fajulhat; mert csorbát ejt a testület tekintélyén az ifjúság és társadalom előtt, és megghiúsítja a nevelés legszentebb céljait. Okvetetlen megrendül a társadalom bizalma, az egyes tanítók legbuzgóbb fáradozása, kimagasló képzettsége mellett is, az oly intézet iránt, melyben tanítás és fegyelmezés, kellő egyetértés hiányában az egyéniségek különfélesége szerint, talán épen ötlet szerint igazodik, s az egész szervezet imponáló hatása nincs meg a törekvésben, következésképpen a sikerben sem.

Legszomorúbb azonban az ilyen intézet képe, ha a legfőbb nevelő-eszköznek, a példának szempontja alatt vizsgáljuk. Pusztá szóval nevelni nem lehet. A mint æsthetikát hiában tanítana az olyan ember, ki a szépet a legnevesebb æsthetikusok nyomán éles elmével tudja ugyan elemezni, a kis ujjában hordja ugyan a művészetek szabályait, de magának a formák tisztasága és tökéletessége iránt nincs érke, rajta a szépek némesítő, finomító hatása nem látszik; a mint a költemény szöbősége csak úgy hat kedvezően a hallgató lelkületére, ha ráillik Horatius